

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βασίλης Παυλόπουλος

Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

✉ vpavlop@psych.uoa.gr

🌐 <http://users.uoa.gr/~vpavlop>

Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία στη Σχολική Κοινότητα

ΠΜΣ Σχολική Ψυχολογία, Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ

Ακαδημαϊκό έτος 2023-2024

Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία στη σχολική κοινότητα

- **Σχολική κοινότητα**

Πέρα από τη σχολική τάξη (το σχολείο ως οργανωτική δομή: μαθήτριες/ές, εκπαιδευτικοί, οικογένειες, κοινότητα, εκπαιδευτικό σύστημα)

- **Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία**

- Αξιοποίηση των κοινωνικοψυχολογικών θεωριών
- Κοινωνικοψυχολογικές παρεμβάσεις στο σχολείο

- **Δια-πολιτισμική διάσταση**

- Cultural: Έμφαση στα πολιτισμικά συγκεκριμένα στοιχεία (ημική προσέγγιση)
- Cross-cultural: Έμφαση στη διαπολιτισμική σύγκριση (ητική προσέγγιση)
- Intercultural: Έμφαση στη διαπολιτισμική επικοινωνία (ένταξη)
- Transcultural: Έμφαση στη διαπολιτισμική αλληλεπίδραση (συμπερίληψη)

Το σχολικό πλαίσιο

- **Το σχολείο ως οργανωσιακό πλαίσιο** είναι ιεραρχικά δομημένο, διέπεται από κανόνες λειτουργίας, θέσεις και ρόλους, και εφαρμόζει πρακτικές ελέγχου.
- **Το σχολείο ως μαθησιακό πλαίσιο** αποσκοπεί στην ενεργή δέσμευση για την απόκτηση γνώσεων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την επίδειξη ικανοτήτων.
- **Το σχολείο ως πλαίσιο κοινωνικοποίησης** επικεντρώνεται στη μεταβίβαση των αξιών και στην καλλιέργεια των πλέον σημαντικών ιδιοτήτων για την ενήλικη ζωή.
- **Το σχολείο ως πλαίσιο ανάπτυξης** αποτελεί μοχλό για ανοδική ατομική κινητικότητα και κοινωνική ευημερία.
- **Το σχολείο ως πλαίσιο συμπερίληψης** επιδιώκει την ένταξη όλων των παιδιών χωρίς διακρίσεις, την παροχή ίσων ευκαιριών και την προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Επίπεδα ανάλυσης και ερμηνείας στην Κοινωνική Ψυχολογία (Doise, 2009)

- **Ενδοατομικό επίπεδο.** Επικεντρώνεται στη μελέτη των ατομικών (κυρίως, γνωστικών) διεργασιών. Πώς το άτομο προσλαμβάνει και αξιολογεί το κοινωνικό του περιβάλλον, πώς οργανώνει και διαχειρίζεται τη συμπεριφορά του στις εκάστοτε συνθήκες;
- **Διατομικό ή ενδοπεριστασιακό επίπεδο.** Εστιάζει στις διεργασίες της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης. Ποιες διεργασίες λαμβάνουν χώρα σε μια επικοινωνιακή συνθήκη; Πώς αυτή διαμορφώνεται από τις σχετικές ομοιότητες ή διαφορές των ατόμων;
- **Διομαδικό επίπεδο ή κοινωνικής θέσης.** Εστιάζει σε ιδιότητες σχετικές με την ένταξη σε κάποια κοινωνική ομάδα. Ποια είναι η κατανομή της κοινωνικής ισχύος; Πώς ενεργοποιούνται συγκεκριμένα κριτήρια κατηγοριοποίησης;
- **Ιδεολογικό/Αναπαραστασιακό επίπεδο.** Εστιάζει στις κοινωνικές και ιδεολογικές πεποιθήσεις. Ποιες αξίες/νόρμες/αναπαραστάσεις οργανώνουν και νοηματοδοτούν μια κοινωνική συνθήκη; Ποιο είναι το λεγόμενο «πνεύμα των καιρών» (zeitgeist);

Προσθήκες στα επίπεδα ανάλυσης και ερμηνείας (Doise, 2009)

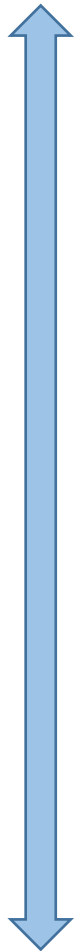
- Το **νευρολογικό** επίπεδο ενσωματώνει τις εξελίξεις στην κοινωνικής νευροεπιστήμη, οι οποίες δείχνουν ότι οι κοινωνικές συμπεριφορές απεικονίζονται με την ενεργοποίηση διαφορετικών νευρολογικών δικτύων στον ανθρώπινο εγκέφαλο.
- Το **διακοινωνιακό ή διαπολιτισμικό** επίπεδο αφορά στην αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων προερχόμενων από διαφορετικά συστήματα συμβολικών αναπαραστάσεων, κανόνων και αρχών ('πολιτισμών') στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Δεν υπονοείται η απλή διαπολιτισμική σύγκριση, αλλά η ύπαρξη ενός υπερκείμενου κανονιστικού συστήματος και η αναγνώριση αμοιβαίων επιδράσεων.

Πολιτισμός και ψυχολογία: Μια αόρατη σχέση

“Φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ”
(Ηράκλειτος)

Πολιτισμός και ψυχολογία: Μια παρεξηγημένη σχέση

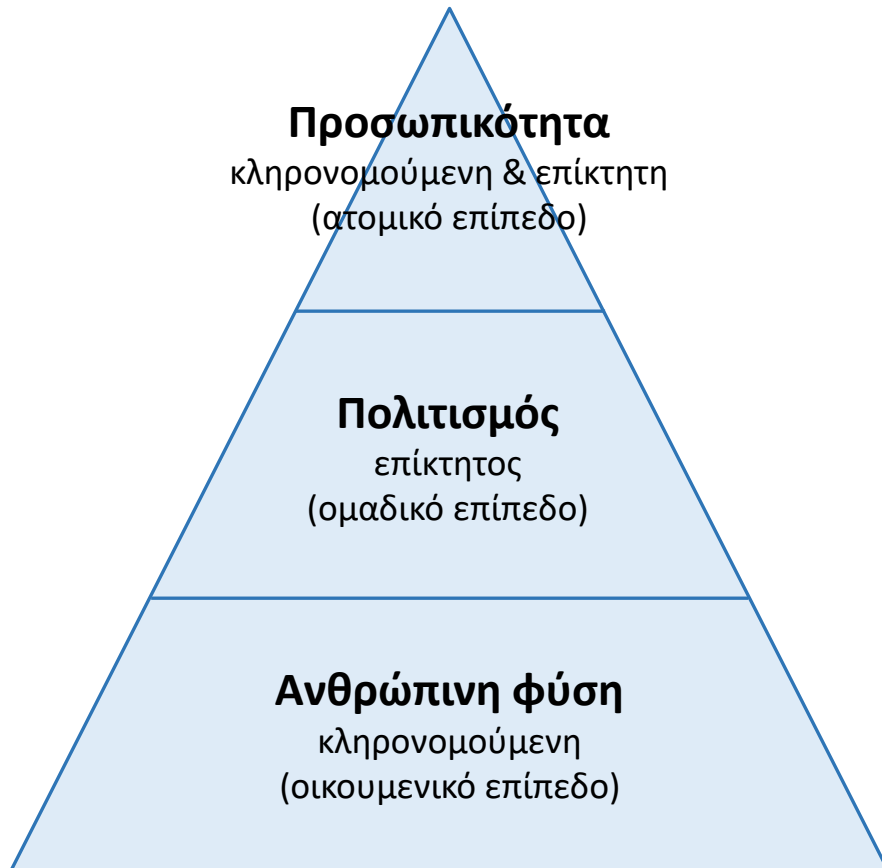
Ο πολιτισμός δεν εξηγεί τίποτα
(αχρωματοψία, ατομικισμός)

Ο πολιτισμός θέτει ένα πλαίσιο ερμηνείας
(επίπεδα ανάλυσης, ταυτότητες, διομαδικές σχέσεις)

Ο πολιτισμός εξηγεί τα πάντα
(ουσιοποίηση, φυσικοποίηση)

“Μέτρον ἄριστον”
(Κλεόβουλος ο Λίνδιος)

Πολιτισμός και ψυχολογία: Μια ιεραρχική σχέση

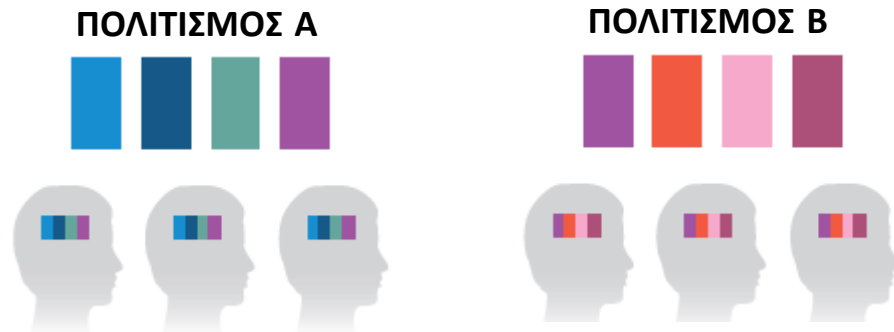
(Hofstede, 1997)

“Nature loves hierarchies”
(Herbert Simon)

Πολιτισμός και ψυχολογία: Μια αμοιβαία σχέση

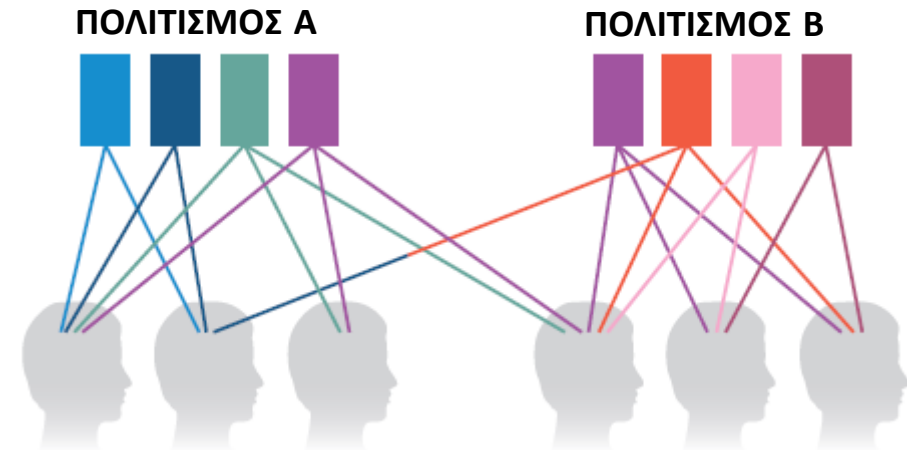
Μονοπολιτισμικές προσεγγίσεις

- κατηγορικές, σταθερές
- ανεξάρτητες, στατικές

Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις

- συνεχείς, δυναμικές
- διαδραστικές, εξελισσόμενες

Πολιτισμικές συνιστώσες στην επικοινωνία

- *Πλαισίωση του λόγου.* Πόσο ευθεία ή έμμεση είναι η έκφραση των πληροφοριών;
- *Λεκτική vs. μη λεκτική επικοινωνία.* Πόσο συχνή/σαφής είναι η χρήση των μη λεκτικών μηνυμάτων;
- *Αυτοαποκάλυψη.* Πόσο είναι αποδεκτή η αναφορά πληροφοριών για τον εαυτό;
- *Προσωπικός χώρος.* Πώς ορίζεται η διαπροσωπική απόσταση και η επιθυμητή σωματική επαφή;
- *Απόσταση εξουσίας.* Πόσο αυστηρή/χαλαρή είναι η κοινωνική ιεραρχία;
- *Ατομικισμός–συλλογικότητα.* Κατά πόσο ο εαυτός νοείται ως ανεξάρτητος ή αλληλεξαρτώμενος από την ομάδα;

Μοτίβα πολιτισμικών διαφορών στην επικοινωνία

- *Κοινωνική αβρότητα.* Στις συλλογικές κοινωνίες, οι κανόνες ευγένειας υπαγορεύουν έμμεση έκφραση των επιθυμιών και πιο ασαφή επικοινωνιακά μηνύματα.
- *Επίλυση συγκρούσεων.* Οι αξίες συνδέονται με την αντίληψη της αξιοπρέπειας, την έννοια της δικαιοσύνης, την κριτική, τη διαπραγμάτευση και την πειθαρχία.
- *Μορφές προσφώνησης.* Η άστοχη χρήση ενικού ή πληθυντικού, μικρού ονόματος ή επωνύμου, τίτλου ή ιδιότητας ίσως εκληφθεί ως προσβλητική συμπεριφορά.
- *Μη λεκτική επικοινωνία.* Οι επιπτώσεις από την αποτυχημένη έκφραση ή/και αποκωδικοποίηση της γλώσσας του σώματος.
- *Τυπικά σενάρια–συμβάσεις.* Πλήθος συναλλαγών στο σχολείο υπαγορεύονται από πολιτισμικές νόρμες που γίνονται αντιληπτές όταν παραβιάζονται!

Διαπολιτισμικές δεξιότητες: Πολιτισμική επίγνωση

- Συνειδητοποιούμε την επίδραση που ασκούν οι πολιτισμικοί παράγοντες στη συμπεριφορά.
- Αναγνωρίζουμε τα πολιτισμικά στοιχεία των μαθητών/γονέων/εκπαιδευτικών που προέρχονται από διαφορετικές κουλτούρες.
- Κατανοούμε πρώτα τον δικό μας πολιτισμό και τις επιδράσεις που ασκεί στη συμπεριφορά μας.
- Αντιλαμβανόμαστε την πολιτισμική ποικιλομορφία υπό το πρίσμα σχέσεων εξουσίας και ασύμμετρης κοινωνικής ισχύος (πλειονότητα-μειονότητα).

Διαπολιτισμικές δεξιότητες: Διαπολιτισμική ενσυναίσθηση

- Είμαστε σε ετοιμότητα να κατανοήσουμε και να «μεταφράσουμε» τα θέματα των εμπλεκόμενων σε μία επικοινωνία από τη δική τους πολιτισμική σκοπιά.
- Προσπαθούμε να κατανοούμε τις διαφορετικές ή ακόμα και τις προκλητικές απόψεις χωρίς να τις κρίνουμε, αποφεύγουμε τις ερμηνείες που βασίζονται σε στερεότυπα.
- Είμαστε σε θέση να «ζυγίζουμε δυναμικά» τους ατομικούς και τους ευρύτερους πολιτισμικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά.
- Παραμένουμε σε εγρήγορση αν χρειαστεί να αναθεωρήσουμε τα θεωρητικά μας σχήματα.

Καλλιεργώντας διαπολιτισμικές δεξιότητες:

Πολιτισμική επάρκεια

- Αφορά στην απόκτηση πολιτισμικού περιεχομένου γνώσεων και δεξιοτήτων, πέραν της εκμάθησης της γλώσσας.
- Οι δεξιότητες αυτές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την έκφραση στάσεων και συναισθημάτων, τη ρύθμιση της διαπροσωπικής απόστασης και της βλεμματικής επαφής, την εξοικείωση με κοινωνικά σενάρια και τυπικές συναλλαγές.
- Τα κοινωνικά επιδέξια άτομα «ερμηνεύουν» εύστοχα τις κοινωνικές περιστάσεις και τις αντιδράσεις των άλλων, ώστε να προσαρμόζουν ευέλικτα τη συμπεριφορά τους.

Καλλιεργώντας διαπολιτισμικές δεξιότητες: Πολιτισμική ενδυνάμωση

- Αποσκοπεί να βοηθήσει το άτομο ώστε να αποκτήσει επαρκή αίσθηση ελέγχου του περιβάλλοντος σε καθημερινές, πρακτικού χαρακτήρα συναλλαγές. Σε αυτήν συντελούν, μεταξύ άλλων, τα εξής:
 - ✓ εκμάθηση δεξιοτήτων (π.χ. γλώσσα, συμβολικοί πόροι) που αφορούν τις πολιτισμικές ομάδες που έρχονται σε επαφή,
 - ✓ στρατηγικές ερμηνείες του κοινωνικού πλαισίου με πολιτισμικά λειτουργικούς όρους,
 - ✓ ανάπτυξη πολλαπλών όψεων της ταυτότητας για την αντιμετώπιση του κοινωνικού στίγματος,
 - ✓ ενεργοποίηση/εμπλοκή μελών της εσω-ομάδας ΚΑΙ της εξω-ομάδας.

Take home messages

- Ο πολιτισμός ΔΕΝ είναι μία μεταβλητή, αλλά πολλές.
- Ο πολιτισμός ΔΕΝ είναι κατηγορική μεταβλητή, αλλά συνεχής. Αυτό σημαίνει ότι οι διαπολιτισμικές διαφορές είναι ποσοτικές μάλλον, παρά ποιοτικές.
- Η πολιτισμική πολυμορφία απαντάται τόσο μεταξύ, όσο και εντός των χωρών. Υπό αυτή την έννοια, κάθε σχολείο είναι αναπόφευκτα πολυπολιτισμικό.
- Οι παρεμβάσεις σε κοινωνικοπολιτισμικές παραμέτρους του σχολικού περιβάλλοντος πρέπει να γίνονται στο κατάλληλο επίπεδο κλιμάκωσης.
- Σημαντικό μέρος μιας αποτυχημένης επικοινωνίας οφείλεται στη λανθασμένη αποκωδικοποίηση πολιτισμικών παραμέτρων.
- Οι διαπολιτισμικές επικοινωνιακές δεξιότητες ΔΕΝ είναι έμφυτες ιδιότητες, αλλά απαιτούν διαρκή και συστηματική καλλιέργεια (ο ρόλος του σχολείου).

Βιβλιογραφία

- Barkai, J. (2008). What's a cross-cultural mediator to do? A low-context solution for a high-context problem. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 10(1), 43-90.
- Doise, W. (2009). *Η εξήγηση στην Κοινωνική Ψυχολογία* (επιμ.: Σ. Παπαστάμου). Πεδίο.
- Doise, W. (2009). *Κοινωνικές διακρίσεις και οικουμενικά δικαιώματα* (επιμ.: Σ. Παπαστάμου). Πεδίο.
- García Coll, C., & Szalacha, L. (2004). The multiple contexts of middle childhood. *The Future of Children*, 14(2), 81-97.
- Hall, E. T. (1976). *Beyond culture*. Anchor/Doubleday.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. (1997). *Culture and organizations: Software of the mind* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Morris, M. W., Chiu, C. Y., & Liu, Z. (2015). Polycultural psychology. *Annual Review of Psychology*, 66, 631-659. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015001>
- Smith, P., & Bond, M. H. (2011). *Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία* (επιμ.: Α. Παπαστυλιανού). Gutenberg.
- Tomalin, B., & Stempleski, S. (1993). *Cultural awareness*. Oxford University Press.
- Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). Routledge.
- Zhu, H. (2011). From intercultural awareness to intercultural empathy. *English Language Teaching*, 4(1), 116-119.